

บทที่ ๘

ความไม่ประมาท : สัจธรรมสากล

พระพุทธเจ้าได้ประกาศหลักธรรมไว้มากมาย และหลักธรรมต่าง ๆ นั้นล้วนมีประโยชน์ทั้งสิ้น ถ้าหากบุคคลรู้จักนำหลักธรรมนั้น ๆ มาปฏิบัติ มิใช่เพียงการจดจำหรือท่องบ่น เพราะหากว่าบุคคลกล่าวพุทธพจน์ได้มากแต่เป็นคนประมาท ไม่ทำตามพุทธพจน์นั้น ก็ไม่มีส่วนแห่งสามัญญผล เหมือนคนเลี้ยงโคคอยนับโคให้ผู้อื่น^๑

ด้วยเหตุนี้คำสอนทั้งหมดที่พระพุทธเจ้าได้สอนไว้นั้น จึงต้องอาศัยหลักธรรมประการสำคัญ คือ ความไม่ประมาท ซึ่งความไม่ประมาทนี้ ผู้ที่ศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าต่างยกย่องว่าเป็นที่รวมแห่งพระพุทธพจน์ทั้งหมด ทั้งนี้เพราะความไม่ประมาทเป็นพื้นฐาน ให้บุคคลมีความเพียรพยายาม ศึกษาและปฏิบัติธรรมอื่น ๆ อย่างสม่ำเสมอ และพระพุทธเจ้าได้ตรัสเปรียบเทียบไว้ว่า

“รอยเท้าสัตว์ทั้งหลายที่สัญจรไปบนแผ่นดิน ชนิดใด ชนิดหนึ่ง รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมถึงการรวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างย่อมกล่าวกันว่า เป็นเลิศกว่ารอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นของใหญ่ ข้อนี้อุปมาฉันใด... ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ภพนี้และประโยชน์ภพหน้า คือ ความไม่ประมาท”^๒

๑. ความหมายของความไม่ประมาท

ความไม่ประมาท หมายถึง การมีสติระลึกรู้ได้อยู่ว่าปัจจุบันตนเองกระทำอะไรอยู่ ทำแล้วจะเกิดผลอย่างไร ทำในสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่ รวมทั้งความรอบคอบ ระมัดระวังในสิ่งที่กระทำอยู่ให้เป็นไปในทางที่ควรอยู่เสมอ ซึ่งตรงกันข้ามกับความประมาท คือ ความชะล่าใจ การขาดความระมัดระวัง การไม่ทำความดีติดต่อก็จึงมักกล่าวกันว่า “ความประมาทคือหนทางแห่งความตาย” พระพุทธเจ้าทรงเห็นภัยแห่งความประมาทนี้ จึงได้ชี้ทางอันเป็นมงคลชีวิตที่สำคัญ คือ ความไม่ประมาท อันทำให้บุคคลรู้และระลึกได้ถึงสิ่งที่ควรกระทำของตน เพื่อความสุขแห่งตน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“ความไม่ประมาท เป็นทางเครื่องถึงอมตนิพพาน
ความประมาท เป็นทางแห่งความตาย... คนเหล่าใด
ประมาทแล้วย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว บัณฑิต
ทั้งหลายตั้งอยู่ในความไม่ประมาท... หากรรมอื่น
ยิ่งกว่ามิได้ ยศย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีความหมั่น
มีสติมีการงานที่สะอาด ผู้ใคร่ครวญแล้วจึงทำ
ผู้สำรวจระวัง ผู้เป็นอยู่โดยธรรม และผู้ไม่ประมาท”

๒. สิ่งที่ไม่ควรประมาท

สิ่งที่ไม่ควรประมาท มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. ไม่ประมาทในเวลา
๒. ไม่ประมาทในวัย
๓. ไม่ประมาทในการงาน
๔. ไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรม

๓. ลักษณะของความประมาทและความไม่ประมาท

ลักษณะของผู้ที่มีความประมาท และผู้ที่ไม่ประมาทนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า
“โอ้หนอเราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงวันหนึ่งคืนหนึ่งดังนี้ก็ดี, โอ้หนอเราอาจจะมีชีวิต
อยู่ได้เพียงเวลากลางวันดังนี้ก็ดี, เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันบิณฑบาต
เสร็จมือหนึ่งดังนี้ก็ดี, เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียง
๔-๕ คำ เราพึงใส่ใจถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด... เราเรียกว่ายังเป็น
ผู้ประมาทอยู่”

“โอ้หนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียงคำเดียว
ดังนี้ก็ดี, เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่หายใจเข้าแล้วหายใจออก หรือชั่ว
หายใจแล้วเข้า, เราพึงใส่ใจคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด การปฏิบัติตาม
คำสอนควรทำให้มาก... เราเรียกว่า เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว”

๔. การฝึกตนให้เป็นผู้ไม่ประมาท

การฝึกตนให้เป็นผู้ไม่ประมาทนั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ๔ ประการคือ

๑. จงละกายทุจริต จงเจริญกุศลสุจริต และอย่าประมาทในการละกายทุจริต และการเจริญกุศลสุจริตนั้น

๒. จงละวาจีทุจริต จงเจริญวาจีสุจริต และอย่าประมาทในการละวาจีทุจริต และการเจริญวาจีสุจริตนั้น

๓. จงละมโนทุจริต จงเจริญมโนสุจริตและอย่าประมาทในการละมโนทุจริต และการเจริญมโนสุจริตนั้น

๔. จงละมิฉฉาทิฐิ จงเจริญสัมมาทิฐิ และอย่าประมาทในการละมิฉฉาทิฐิ และการเจริญสัมมาทิฐินั้น^๕

ในการฝึกตนให้เป็นผู้ไม่ประมาทนี้ การระวังใจถือว่าสำคัญที่สุดเพราะใจเป็นผู้สั่งกายและวาจา ซึ่งการทำใจให้เป็นผู้ไม่ประมาทนั้นมี ๔ ประการคือ

๑. มีสติเครื่องรักษาใจโดยสมควรแก่ตนว่า จิตของเราอย่ากำหนดในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด

๒. จิตของเราอย่าขัดเคืองในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง

๓. จิตของเราอย่าหลงในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความหลง

๔. จิตของเราอย่ามัวเมาในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา^๖

เมื่อบุคคลมีสติ จิตย่อมเกิดความมั่นคง ไม่หลงไปตามภาวะแวดล้อม ความไม่ประมาทย่อมเกิดขึ้น

๕. ประโยชน์ของความเป็นผู้ไม่ประมาท

บุคคลผู้ไม่ประมาทนี้ ถือว่าเป็นผู้ที่สามารถเข้าถึงประโยชน์สูงสุดในชีวิตได้ เพราะความมีสติ ไม่ประมาทสามารถ ทำให้รู้จักเลือกหลักธรรมต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า

“บุคคลผู้ปรารถนาอยู่ซึ่งอายุ ความไม่มีโรค วรรณะ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง และความยินดีอันโอฬารต่อ ๆ ไป พึงบำเพ็ญความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรณเสริญ ความไม่ประมาทในบุญกิริยาทั้งหลาย บัณฑิตผู้ไม่ประมาท ย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ภพนี้ และ ประโยชน์ภพหน้า เพราะยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ ผู้มีปัญญา จึงได้นามว่า “บัณฑิต”ฯ”^๗

บุคคลจึงไม่ควรประมาท เพื่อความสุขของตนเองในอนาคตทั้งที่มีชีวิตอยู่ และหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว เพราะเราไม่สามารถที่จะรู้ว่าพรุ่งนี้จะมีชีวิตอยู่ต่อ ได้อย่างปกติหรือไม่ อนาคตเราจะเจ็บป่วยหรือไม่ เมื่อบุคคลไม่ประมาท ความทุกข์ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ความโศกทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่ผู้มีจิตยังไม่ประมาท”^๑

ด้วยความไม่ประมาท เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะทำให้บุคคลรู้จักนำหลักธรรม ต่าง ๆ มาใช้ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้เตือนให้บุคคลไม่ประมาท แม้กระทั่งก่อน ที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานพระพุทธองค์ ก็ตรัสเป็นปัจฉิมวาจาว่า

“เราขอเตือนพวกเธอว่า สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอ จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”^๒

บรรณานุกรมและเชิงอรรถ

^๑ มหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒ (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๓๒) หน้า ๒๘

^๒ ส.ส. ๑๕/๓๗๙/๑๒๒

^๓ ชุ.ธ.๒๕/๑๒๑๑๖

^๔ พุทธทาส อินทปัญโญ ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ (กรุงเทพฯ: พระนคร การพิมพ์ ๒๕๒๒) หน้า ๒๘๑

^๕ อง.จตุกก. ๒๑/๑๑๖/๑๕๕

^๖ อง.จตุกก.๒๑/๑๑๗/๑๕๕-๑๕๖

^๗ ส.ส.๑๕/๓๘๐/๑๒๒-๑๒๓

^๘ ชุ.อุ.๒๕/๑๐๑/๑๐๓

^๙ ที.ม. ๑๐/๑๔๓/๑๕๔

พิมพ์ที่... สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University Press.

พจนานุกรมศัพท์

PY31342291

19.00 B